

УДК 614.23:140.8

НООСФЕРНО-ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОГО СВІТОГЛЯДУ ЛІКАРЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ

Т. О. Перцева, О. А. Шевченко, Е. А. Деркачов, Л. І. Буряк, Н. І. Рублевська,
В. Є. Цуцков, О. П. Штепа, В. В. Євтушенко, С. А. Щудро, В. І. Главацька,
Л. В. Григоренко, К. Ю. Огір

Дніпропетровська державна медична академія

NOOSPHERE-ECOLOGICAL LEVEL OF DEVELOPMENT AS THE BASIS OF MODERN CONCEPTION FOR DOCTORS OF PREVENTIVE MEDICINE

T. O. Pertseva, O. A. Shevchenko, E. A. Derkachov, L. I. Buriak, N. I. Rublevska,
V. Ye. Tsutskov, O. P. Shtepa, V. V. Yevtushenko, S. A. Shchudro, V. I. Hlavatska,
L. V. Hryhorenko, K. Yu. Ohir

Dnipropetrovsk State Medical Academy

З метою забезпечення подальшого існування людства на сучасному етапі розвитку імперативної бази соціуму назрілою необхідністю є перехід до ноосферно-екологічного імперативу. Особливо важливим є доповнення традиційних засад підготовки лікарів профілактичної ланки з урахуванням основ нового наукового напрямку – екології людини.

On the purpose of future human being in the modern condition of social development it's necessary to put into noosphere-ecological level of development. Therefore it's important to improve traditional system of education of specialists in the branch of medical-prophylactic medicine with it scientific part – ecology of the person.

Вступ. Сто років тому великий гуманіст Махатма Ганді казав: “У природи завжди вистачить ресурсів, щоб забезпечити людські потреби, але їх ніколи не стане, щоб задовольнити людську ненажерливість”. Наприкінці ХХ сторіччя остаточно стало зрозумілим, що протиріччя між зростаючими матеріальними потребами людства і відносно обмеженими можливостями біосфери ставлять під загрозу подальше існування антропосфери. Всесвітня конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку у Ріо-де-Жанейро у 1992 році виробила концепцію переходу сучасного суспільства до так званого “сталого розвитку”, тобто до нової цивілізаційної епохи на підґрунті радикальної зміни цілей та цінностей сучасного суспільства, орієнтації на гальмування подальшого зростання матеріальних запитів людини. На зміну суто споживацькому по відношенню до навколишнього природного середовища світогляду приходить розуміння, що тільки співрозвиток, співтворчість або коєволюція з біосферою дозволить людству піднятися до розуміння універсальних законів, що правлять світом [1].

Вперше концепція коєволюції, як шлях до гармонізації взаємовідносин соціуму та біосфери, була висловлена у 1968 році академіком Миколою Тимофєєвим-Ресовським. Головна її ідея полягає в тому, що змінюючи біосферу відповідно до своїх потреб, людство повинно також змінюватись з урахуванням об'єктивних вимог природи. Глибинні зміни світогляду людини у планетарному масштабі потребують не тільки часу, якого у людства залишилось обмаль, а й головне – докорінного перегляду системи імперативів, тобто універсальних обов'язкових до виконання правил існування. В цьому сенсі сьогодні ноосферно-екологічний імператив можна вважати найсуттєвішим для людства втіленням категоричного (морального) імперативу І. Канта – “вчиняй так, щоби максима твоєї волі могла мати в той же час силу принципу загального законодавства” [2]. Вважається, що причини сучасної глобальної екологічної кризи слід шукати у сфері людської духовності, яка трансформувалась від ідей сліпого поклоніння природі до необмеженої експлуатації її ресурсів. Саме орієнтація на споживання та постійне покращення матеріального добробуту спо-

© Т. О. Перцева, О. А. Шевченко, Е. А. Деркачов та ін.

нукають людину на збільшення техногенної діяльності, що призводить до поглиблення екологічної кризи і наближає ноосферо-екологічний імператив до категоричного і єдино можливого для подолання перманентної загрози знищення життя на планеті.

Отже, подальше існування соціоприродної цілісності може відбуватись тільки на основі ноосферо-екологічного імперативу, який буде керувати суспільством, що вступило на шлях коеволюційного, єдино можливого для його виживання, розвитку.

Основна частина. Практичне втілення ноосферно-екологічного імперативу може відбуватись за умови нерозривного зв'язку наукових досліджень, громадської діяльності, та головне – виховання і освіти майбутніх найбільш активних членів суспільства. В цьому сенсі вкрай важливим ми вважаємо розробку та втілення нових підходів до формування ноосферно-екологічного мислення майбутніх лікарів-профілактів – студентів медико-профілактичних відділень та лікарів-інтернів. Зазначимо, що задачею науки гігієни та санітарії, як її реалізації у практичній діяльності, є вивчення впливу факторів довкілля, умов життя і праці на організм людини та профілактика хвороб для збереження здоров'я і подовження життя. За Е. Спарксом, головна мета гігієни – "... зробити розвиток людського організму найбільш довершеним, життя – найбільш сильним, згасання – більш уповільненим, а смерть – найбільш віддаленою". У зв'язку з цим традиційно при підготовці лікаря-гігієніста у медичних ВНЗ головним завданням для формування його професійного світогляду є прищеплення так званого "гігієнічного мислення", яке поряд з "клінічним мисленням" студентів лікувальних фахів становить наріжний камінь подальшої успішної лікарської діяльності та мотиваційну основу прийняття самостійних професійних рішень [3]. Не торкаючись історичних аспектів еволюції цих категорій, зазначимо тільки, що вони великою мірою можуть бути інтерпольовані на сутність ноосферно-екологічного імперативу, який повинен забезпечити перехід людства від принципу "реагування та виправлення" до принципу "активної профілактики". Дослідження етіологічної еволюції хвороб людства у ХХ сторіччі переконливо доводять, що все більший їх відсоток припадає на так звані екологічно обумовлені захворювання, спричинені техногенно зміненими об'єктами довкілля, які зазнали впливу хімічних, фізичних, біологічних факторів у процесі людської діяльності.

Вважається, що в екологічно напружених регіонах, до яких в Україні зокрема відносяться індустріальне

Придніпров'я та Донбас, питома вага екологічних чинників у формуванні рівня здоров'я мешканців, особливо дітей, може сягати 35–40 %. Необхідність задовольнити зростаючі потреби людства у харчових продуктах у зв'язку із невпинним збільшенням його чисельності змусило вчених відкрити ще одну "скриньку Пандори" – втрутитись у генетичний код живих істот для отримання рослин з небаченими до тепер "корисними" властивостями. Передбачити віддалені наслідки такої діяльності, а отже своєчасно і ефективно запобігти їм практично неможливо. Таким чином, слід визнати, що ефективна практична реалізація головного суспільного призначення лікарів-гігієністів – профілактики порушень здоров'я окремої людини та груп населення під впливом факторів оточуючого середовища в сучасних умовах і у майбутньому не можлива без розвитку концепції "гігієнічного мислення" в напрямку осмислення та прийняття ноосферно-екологічного імперативу. За цим стоїть велика праця, яка має переорієнтувати наше світосприйняття з антропоцентризму на біоцентризм. Робота в цьому напрямку повинна починатись саме з перебудови системи виховання та професійної освіти, в першу чергу фахівців-екологів, медиків, управлінців органів самоврядування. Зазначимо, що ідея біоцентризму в даному випадку не суперечить принципу гуманізму та не заперечує найвищої цінності людини, оскільки будь-яка система цінностей, побудована людиною, несе на собі її відбиток і тому буде значною мірою антропоцентричною.

Отже, на сучасному етапі сформульована головна умова коеволюційного розвитку – прищеплення суспільству ідеї ноосферно-екологічного імперативу, який гармонізує соціоприродну цілісність людства та отримує практичне втілення у ноосферній освіті, зокрема у новому науковому напрямку – екології людини [4].

Висновок. Беручи до уваги назрілу необхідність осмислення та практичного втілення у суспільстві ноосферно-екологічного імперативу, можна стверджувати, що сучасна система підготовки лікаря-гігієніста на переддипломному та післядипломному етапі повинна стати більш екологічно орієнтованою та здійснюватись у руслі наближення до нового наукового напрямку сучасності – екології людини. Це вимагає подальшого розвитку і переосмислення традиційної ідеології профілактичної медицини з переважно антропоцентричною системою цінностей та формування на її базі сучасних навчальних програм для освіти і виховання майбутнього лікаря-гігієніста.

Література

1. Некрасов С. И. Современные проблемы коэволюции / Некрасов С. И., Некрасова Н. А., Кутоманов С. А. – Изд-во “Академия Естествознания”, 2010. – 350 с.
2. Кант И. Сочинения : в 6 т. / И. Кант. – М. : Мысль, 1963. – Т. 1. – 543 с.
3. Гигиена с основами экологии человека : учебник / [В. И. Архангельский и др.]; под ред. П. И. Мельниченко. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 752 с.
4. Маслова Н. В. Ноосферное образование : концепция, методология, технология / Н. В. Маслова. – М. : РАЕН, 1999. – 338 с.